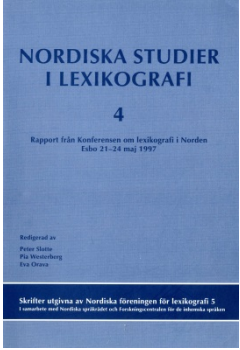


NORDISKE STUDIER I LEKSIKOGRAFI

Titel:	Ækvivalens og brugerdeterminerede oplysninger i fagsproglige oversættelsesordbøger	
Forfatter:	Gunhild Dyrberg og Joan Tournay	
Kilde:	Nordiska Studier i Lexikografi 4, 1997, s. 61-74 Rapport från Konferens om lexikografi i Norden, Esbo 21.-24. maj 1997	
URL:	http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/nsil/issue/archive	

© Nordisk forening for leksikografi

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre Nordiske studier i leksikografi (1-5) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Ækvivalens og brugerdeterminerede oplysninger i fagsproglige oversættelsesordbøger

In our paper we discuss two lexicographic information categories in the microstructure of an LSP dictionary: encyclopedic information and illustrative material. As the purpose of a dictionary intended for translators is to help the user of the dictionary as much as possible in his translation of LSP texts, our discussion is based on the needs of the user of the dictionary.

1 Introduktion

Vi vil i vort indlæg tage udgangspunkt i hovedformålet med enhver fagsproglig oversættelsesordbog, som må være at bringe brugeren af ordbogen så langt som overhovedet muligt, når han skal oversætte tekster fra kildesprog til målsprog. Det er denne målsætning, der styrer prioriteringen af de faktorer, der skal tages højde for ved udarbejdelsen af en sådan ordbog.

Vi kan ikke her komme ind på, hvordan brugersynsvinklen indvirker på alle felterne i mikrostrukturen i en fagsproglig oversættelsesordbog, men vil koncentrere os om to leksikografiske kategorier, nemlig encyklopædiske oplysninger og illustrationsmateriale.

2 Encyklopædiske oplysninger i fagsproglige oversættelsesordbøger

2.1 Behov for encyklopædiske oplysninger

Man inddeler traditionelt opslagsværker i to store grupper: ordbøger og encyklopædier. Ordbøger giver oplysninger om sproget, encyklopædier giver oplysninger om den ekstralingvistiske verden. Wiegand (1988:761–762) klassificerer derimod opslagsværker efter deres genuine formål, og han sonderer mellem:

- sprogordbøger, hvis formål er at behandle sproget,
- sagordbøger, hvis formål er at behandle sagen, og
- alordbøger, som medtager oplysninger både om sproget og om sagen.

Vores erfaring fra undervisning i oversættelse af fagsprog på Handelshøjskolen i København viser, at de studerende ofte har behov for encyklopædiske oplysninger i ordbøgerne, når de skal oversætte fagsproglige tekster. Dette behov må leksikografen søge at dække, når han udarbejder tospregede fagordbøger.

Spørgsmålet om, hvornår der er behov for faglige forklaringer i en oversættelsesordbog, afhænger imidlertid af brugerens forudsætninger, hans sproglige og faglige kompetence. Brugere af fagsproglige oversættelsesordbøger er hovedsagelig translatørstuderende og professionelle oversættere. Disse personer har næsten aldrig fuld fagsproglig kompetence på fremmedsproget, og ofte

heller ikke på modersmålet (Dyrberg/Tournay 1990:263). Endvidere er deres faglige viden ofte utilstrækkelig. Folk, der beskæftiger sig med fagsproglig oversættelse, har for længe siden erkendt, at viden om det pågældende fag er en forudsætning for en vellykket oversættelse.

Vi er af den opfattelse, at faglige oplysninger er nyttige for ordbogsbrugeren, selv i tilfælde af ækvivalens mellem kildesprog og målsprog (Dyrberg/Tournay 1990:263). De overflødigger nemlig opslag i ensprogede ordbøger og andre opslagsværker, hvilket ofte er nødvendigt ved tosprogede ordbøger, der blot angiver en ækvivalent uden yderligere kommentarer, hvis brugeren vil fjerne en eventuel tvivl om ækvivalentens anvendelighed i en given kontekst.

Ved kulturbundne fagområder som f.eks. jura, hvor der ofte er store forskelle mellem de to kulturer, kan faglige oplysninger ligefrem være nødvendige for, at oversætteren bliver i stand til at gengive en kildesprogsterm mest hensigtsmæssigt i en oversættelsessituation. Sådanne oplysninger vedrørende arten og graden af begrebsmæssig inkongruens kan hjælpe ordbogsbrugeren med at afgøre, om han i den pågældende kontekst evt. kan se bort fra inkongruensen og vælge det Šarčević kalder en funktionel ækvivalent, dvs. "the closest analogous concept in the target legal system" (Šarčević 1990:439).

2.2 Udformning af encyklopædiske oplysninger

Ifølge Bergenholtz/Tarp (1994a:152) varierer stilen i de faglige forklaringer meget fra fagordbog til fagordbog. Nogle ordbøger anvender således den kompakte ordbogsstil, som er kendetegnet ved ufuldstændige sætninger, ofte uden subjekt og finit verbum. Denne stil har den fordel, at den er pladsbesparende. Andre ordbøger skriver faglige forklaringer i et mere afrundet sprog med hele sætninger. Bergenholtz/Tarp siger, at man ikke generelt kan anbefale den ene eller den anden af de to fremgangsmåder, da det i høj grad afhænger af den enkelte forklaring, og de tilføjer, at den enkelte ordbog udmærket kan anvende begge metoder i forskellige artikler.

Derimod kan Bergenholtz/Tarp (1994a:153) under ingen omstændigheder anbefale den praksis med stereotype, ensartet opbyggede forklaringer, som findes i mange ordbøger à la følgende eksempel hentet fra en dansk juridisk ordbog:

<i>inkompetente vidner:</i>	'personer, der ...'
<i>inkonvertible lån:</i>	'lån, der ...'

De finder, at en sådan opbygning af de faglige forklaringer giver en stereotyp stil, der grænser til det kedelige, hvorfor det æstetiske indtryk og læseværdigheden forringes (Bergenholtz/Tarp 1994a:153). De foretrækker en varieret stil fra artikel til artikel.

Dette synspunkt er vi ikke enige i. Man læser jo ikke en fagordbog i sammenhæng som en roman. Det drejer sig ikke om et litterært værk, men om et opslagsværk, hvor man søger oplysninger om et udtryk, man ikke kender.

Det, oversætteren søger i fagordbogen, er netop meget præcise forklaringer på udtryk, han ikke er fortrolig med. Det skal derfor helt entydigt fremgå af forklaringen, om det pågældende udtryk betegner en proces, en handling, en tilstand, en person, en gruppe af personer osv. Der er altså god mening i at starte en faglig forklaring med nærmeste overbegreb (*genus proximum*) og dernæst angive de særlige træk (*differentia specifica*), der karakteriserer det udtryk, der skal forklares, hvor denne fremgangsmåde er mulig.

Når leksikografen udarbejder faglige forklaringer, må han naturligvis tage hensyn til brugerens forudsætninger. De enkelte lemmer kan således stille forskellige krav til de faglige forklaringer

hvad angår forholdet mellem allerede kendt viden og ukendt fagviden, forklaringens dybde, omfang osv.

I forbindelse med faglige forklaringer rejser der sig spørgsmålet om, hvilket sprog forklaringerne bør skrives på. Vi er her enige med Bergenholtz/Tarp (1994a:154), som siger, at det optimale for forståelsen vil være, at dette metasprog er det samme som brugerens modersmål. Rossenbeck (1994:153) går derimod ind for målsproget som metasprog, især ved oversættelsesordbøger fra modersmål til fremmedsprog, idet han mener, at disse encyklopædiske informationer så direkte eller med en lettere tilpasning kan anvendes i den pågældende oversættelsestekst.

Ifølge flere leksikografer (f.eks. Nielsen 1994b:240) placeres kommentarer til lemma direkte efter dette og foran ækvivalenten, mens kommentarer til ækvivalenten følger direkte efter denne. En faglig forklaring kan imidlertid angå såvel lemma som ækvivalent. Det er derfor vores opfattelse, at det er mest brugervenligt og overskueligt at anføre en samlet evt. kontrastiv forklaring efter ækvivalenten (Dyrberg/Tournay 1995:119). Forklaringen angår således, medmindre andet er angivet, både kildesproglige og målsproglige forhold. Det vil f.eks. være tilfældet ved fuld ækvivalens mellem lemma og målsprogsterm.

I tilfælde, hvor der ikke er fuld ækvivalens, kan leksikografen anvende forskellige strategier til gengivelse af lemma. Undertiden må der udarbejdes oversættelsesforslag, som bør markes grafisk f.eks. ved anførelsestegn. Faglige forklaringer kan her være til stor hjælp for brugeren, når han skal vurdere, om det anførte oversættelsesforslag kan anvendes i den kontekst, han står overfor.

Ved partiel ækvivalens må det naturligvis fremgå af forklaringen, om den går på kildesproglige eller målsproglige forhold. Her vil det være oplagt at anvende de gængse forkortelser for de pågældende lande, f.eks. DK og F.

Som et eksempel på et lemma, der frembyder store problemer for leksikografen på grund af kulturbestemte forskelle mellem det franske og det danske retssystem, vil vi her fremdrage det franske udtryk *huissier de justice*.

2.3 Analyse af den franske term *huissier de justice*

En analyse af det franske udtryk *huissier de justice* viser, at det drejer sig om en person, der er tilknyttet retsplejen i Frankrig. Han har fået offentlig bemyndigelse til at forkynde stævninger, foretage tvangsfuldbyrdelse o.lign.

Når man skal udarbejde en ordbogsartikel for den franske term *huissier de justice*, opstår der problemer for leksikografen, idet der i Danmark ikke findes nogen person, der har offentlig bemyndigelse til at varetage disse opgaver under et. Der er altså på det overordnede plan ikke overensstemmelse mellem det franske og det danske system.

Når det drejer sig om forkyndelse af stævninger, svarer *huissier de justice* nærmest til den danske *stævningsmand*. Men i Danmark er en stævningsmand ikke en person med offentlig bemyndigelse. Det drejer sig i Danmark om en ikke fastansat person, der af retten er antaget til at forkynde stævninger (Krogh-Hansen 1992:112). Det kan f.eks. være en politibetjent.

En anden af de opgaver, som *huissier de justice* varetager, er som sagt tvangsfuldbyrdelse. Opstår der imidlertid problemer i forbindelse med tvangsfuldbyrdelsen, må *huissier de justice* lade tvisten afgøre af en anden person, nemlig *le juge de l'exécution*, som er en dommer, der specielt har til opgave at afgøre tvister i forbindelse med tvangsfuldbyrdelse (Couchez 1994:51).

I Danmark varetages tvangsfuldbyrdelse i princippet af en *foged*, som har status af dommer. Den danske fogedret er en domstol. Her ser vi igen, at der ikke er overensstemmelse mellem det franske og det danske system. Den franske *huissier de justice* er jo ikke dommer.

I praksis er det imidlertid yderst sjældent fogeden selv, der udfører fogedforretningerne i Danmark. Næsten alle fogedsager udføres af dommerfuldmægtige eller retsassessorer eller af kontorphonale med særlig bemyndigelse, en såkaldt *kontorfoged* (Eyben/Smith 1995:39). Kontorphonale kan dog ikke træffe afgørelse i tvister. Det kan kun fogeden selv.

En skematisk oversigt over *huissier de justice* og *kontorfoged* (se figur 1) med hensyn til deres status, kompetenceområde og hvem der afgør tvister, viser, at selv om der ikke er fuld overensstemmelse mellem den franske term og den danske term, vil man i mange tilfælde kunne tillade sig at anvende dem ved oversættelse mellem fransk og dansk.

betegnelse	<i>huissier de justice</i>	<i>kontorfoged</i>
status	person med offentlig bemyndigelse	kontorphonale med særlig bemyndigelse
kompetenceområde	tvangsfuldbyrdelse	tvangsfuldbyrdelse efter bemyndigelse
ved tvister	kan ikke træffe afgørelse i tvister, det kan kun <i>le juge de l'exécution</i>	kan ikke træffe afgørelse i tvister, det kan kun <i>fogeden</i>

Figur 1. Skematisk oversigt over *huissier de justice* og *kontorfoged*

2.4 Analyse af den franske term *juge de l'exécution*

I tilfælde af tvister i forbindelse med tvangsfuldbyrdelse i Frankrig er det som sagt en dommer, *le juge de l'exécution*, der træffer afgørelse i sagen.

Den danske *foged*, der også har status af dommer, er som allerede nævnt i princippet den, der varetager tvangsfuldbyrdelse. Men i praksis overlader han det som anført ofte til kontorfogeden. Det er dog alene fogeden, der har kompetence til at afgøre tvister.

I tilfælde af utilfredshed med afgørelser truffet af henholdsvis *le juge de l'exécution* og den danske *foged* kan man appellere til en højere retsinstans, i Frankrig *cour d'appel*, i Danmark *landsretten*.

Sammenholder man i en skematisk oversigt (se figur 2) status og kompetence for *le juge de l'exécution* og *fogeden* ser man lighedspunkterne og forskellene.

betegnelse	<i>juge de l'exécution</i>	<i>foged</i>
status	dommer	dommer
kompetenceområde	afgørelse af tvister i forb. med tvangsfuldbyrdelse	i princippet tvangsfuldbyrdelse, i praksis især afgørelse af tvister i forb. med tvangsfuldbyrdelse
ved utilfredshed med fogedens afgørelse	appel til højere instans	appel til højere instans

Figur 2. Skematisk oversigt over *juge de l'exécution* og *foged*

2.5 Forslag til ordbogsartikler for *huissier de justice* og *juge de l'exécution*

På baggrund af de foretagne analyser af de franske termer *huissier de justice* og *juge de l'exécution* sammenholdt med undersøgelser af, hvordan fogedforretninger varetages i Danmark, kan man opstille forslag til ordbogsartikler for disse to franske udtryk (se figur 3 og 4).

<p>huissier m. de justice</p> <p>1 PR GEN "person med offentlig bemyndigelse til at forkynde stævninger, varetage tvangsfuldbyrdelse o.l." (person tilknyttet retsplejen i F. Termen oversættes forskelligt efter den funktion der udøves i den konkrete situation, se 2, 3 og 4);</p> <p>2 PR GEN ≈ stævningsmand (i F person med offentlig bemyndigelse til at forkynde stævninger o.l. Den danske stævningsmand er en ikke fastansat person der af retten er antaget til denne opgave);</p> <p>3 VOIES EXEC ≈ kontorfoged (i F person med offentlig bemyndigelse, men uden domsmyndighed, der varetager tvangsfuldbyrdelse o.l. I DK varetages tvangsfuldbyrdelse i princippet af en foged, der har domsmyndighed, men i praksis ofte af en kontorfoged med særlig bemyndigelse fra fogeden, se juge de l'exécution);</p> <p>4 PR GEN = huissier de justice audiencier.</p>

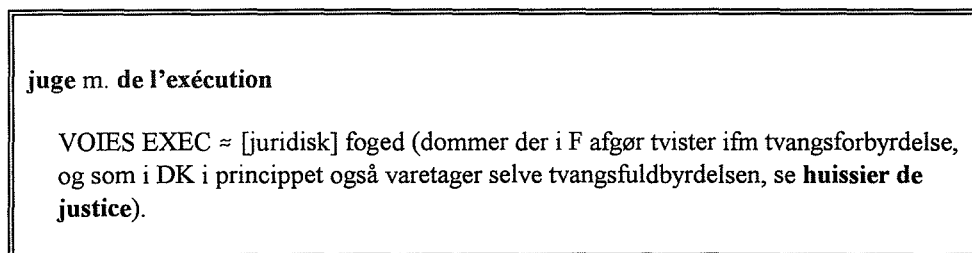
Figur 3. Forslag til ordbogsartikel for *huissier de justice*

Som det ses af forslaget til en ordbogsartikel for den franske term *huissier de justice* (figur 3), er artiklen opdelt i fire punkter.

Ad 1: Da der som allerede nævnt ikke på dansk findes nogen fuldt ud ækvivalent term, gives i det første punkt en forklaring på dansk af begrebsindholdet i anførelsestegn. Efter denne forklaring følger en parentes med en bemærkning om, at den franske term oversættes på forskellig måde, efter den funktion der udøves i den konkrete situation. Herefter er der en henvisning til punkterne 2, 3 og 4.

Ad 2: I andet punkt anføres det danske udtryk *stævningsmand* som en funktionel ækvivalent ved hjælp af dobbelttilde. I parentes anføres forskellen mellem det franske udtryk og den danske stævningsmand, nemlig forskellen i deres status. En bruger af ordbogen vil på baggrund heraf kunne vurdere, om han i en given oversættelsessituation kan tillade sig at anvende det danske udtryk *stævningsmand*, eller om han må gøre opmærksom på forskellen mellem det franske og det danske system.

Ad 3: I punkt tre anføres det danske udtryk *kontorfoged* som en funktionel ækvivalent ved hjælp af dobbelttilde. Derefter gøres der i parentes opmærksom på forskellene mellem de franske og de danske forhold omkring varetagelsen af tvangsfuldbyrdelse. Da brugeren af ordbogen måske kunne få den idé at oversætte *huissier de justice* med *foged*, henviser vi til den franske term *juge de l'exécution*.



Figur 4. Forslag til ordbogsartikel for *juge de l'exécution*

Under opslagsordet *juge de l'exécution* (se figur 4) vil brugeren se, at den tilnærmelsesvis danske ækvivalent er [juridisk] *foged*. Den normale betegnelse er *foged*, men for at skelne mellem fogeden (som jo er dommer) og den tidligere omtalte *kontorfoged* er der i skarp parentes tilføjet adjektivet *juridisk* (Eyben/Smith 1995:43). Dette adjektiv vil dog sjældent skulle med i en konkret oversættelse, derfor den skarpe parentes.

Ad 4: Endelig kan *huissier de justice* være en afkortet form af *huissier de justice audiencier*, der på dansk svarer til en *retsbetjent* (en person som varetager interne opgaver ved domstolene/i retssalen). Her henviser vi til det komplette udtryk ved hjælp af lighedstegn.

3 Brugerbehov og illustrationsmateriale

3.1 Indledning

Vi vil nu gå over til at behandle en anden vigtig leksikografisk kategori, nemlig den kategori, som vi har valgt at betegne ordbogsartiklens illustrationsmateriale. Det skal igen understreges, at vi anser brugeren og dennes behov for at være det parameter, der skal profileres, og som afgør, hvor-

dan de andre undertiden indbyrdes modstridende parametre skal prioriteres ved den konkrete fastlæggelse af principperne for udarbejdelsen af fagordbøgers mikrostruktur.

3.2 Metaleksikografiens opdeling af mikrostrukturens illustrationsmateriale

Inden vi går over til at se på, hvad vi forstår ved mikrostrukturens illustrationsmateriale, hvilke sproglige størrelser det omfatter, og hvilke principper for dets angivelse og oversættelse vi slår til lyd for i fagsproglige oversættelsesordbøger, skal vi se på, hvordan området behandles i metaleksikografien.

Der er efterhånden udbredt enighed om, at der skal være eksempler i fagordbøger (Rossenbeck 1991:43, Bergenholtz 1994:421, Bergenholtz/Tarp 1994b:385ff, Kjær 1997). Men herefter hører enigheden op. Der er således stor diskussion om, hvad et eksempel egentlig er, hvordan det skal defineres (3.2.1), om der skal opereres med forskellige undertyper (3.2.2), om eksemplerne skal oversættes (3.2.3), og endelig om de skal knyttes til opslagsordet eller ækvivalenten (3.2.4).

3.2.1 Definition af eksempler

Almindeligvis defineres eksempler i ordbøger som sprogligt materiale, der skal vise og illustrere, hvordan opslagsordet typisk indgår i kombinationer med andre leksikalske enheder og altså bruges i større eller mindre kontekster, og ved bilingvale ordbøger undertiden også, hvordan opslagsordets ækvivalent kombineres med andre leksikalske enheder (Zgusta 1971:263+336, Hermanns 1988:163, Jacobsen et al. 1989, Bergenholtz/Tarp 1994a:138, Kjær 1997:161–62).

Nogle metaleksikografer (f.eks. Bergenholtz/Tarp 1994a:140) opdeler illustrationsmaterialet i to overordnede kategorier, nemlig **eksempler** som består af en eller flere hele sætninger, og som anses for at give implicit information, og en kategori omfattende eksplicite angivelser af forskellige ordforbindelsestyper, som f.eks. **kollokationer**, der i øvrigt defineres meget forskelligt af forskerne. Begrundelsen for denne overordnede tvedeling af illustrationsmaterialet er hos Bergenholtz (1994:425) og Bergenholtz/Tarp (1994a:140), at bruger skal have mulighed for at sondre mellem eksplicite angivelser (kollokationer eller grammatiske angivelser) og implicite angivelser, som eksemplerne giver.

Vi mener imidlertid ikke, at denne sondring øger oversættelsesordbøgers brugsværdi eller brugervenlighed, og ser derfor ingen fordel ved at anbringe disse to typer illustrationsmateriale i to separate felter i mikrostrukturen. Vi tilslutter os den traditionelle opfattelse af eksempler, som bl.a. Zgusta (1971:263–264) og Kjær (1997:161) repræsenterer, nemlig at eksempler kan illustrere nærmest alting, dvs. opslagsordets anvendelse i forskellige kombinationer, uden krav til det sproglige materiale, der udgør eksemplet. Eksempler kan i henhold til Zgusta (1971:267) være meget korte, f.eks. kun opslagsordet + et verbum.

Vi mener, at de vigtigste brugerrelaterede krav til illustrationsmaterialet i en faglig oversættelsesordbog for det første må være, at materialet viser typiske forbindelser og sprogbrug samt oversættelsen af dette materiale til målsproget, og for det andet at det organiseres, så det fremstår så overskueligt som muligt, således at bruger hurtigt kan finde frem til det udtryk eller den sekvens, han har brug for i den konkrete oversættelsessituation.

3.2.2 Eksempeltyper

Krav til illustrationsmaterialets karakter og oprindelse er også genstand for livlig diskussion i metaleksikografien. Der sondres i den forbindelse almindeligvis mellem forskellige eksempeltyper. Nogle sondrer mellem to typer: belæg og kompetenceeksempler (Zgusta 1971:265ff, Wiegand 1989:436–437), andre sondrer mellem tre typer: belæg, belægseksempler og kompetenceeksempler (Rossenbeck 1987:280ff, Hermanns 1988:163ff, Hass 1991:272ff, Bergenholtz/Tarp 1994a:140f). Ved belæg forstås autentiske eksempler med fuld kildeangivelse, der, såfremt de forkortes eller forenkles af leksikografen, udgør den anden kategori, de såkaldte belægseksempler.

Der er udbredt enighed om, at eksempler i fagordbøger bør være af typen belæg eventuelt belægseksempler, mens der med enkelte undtagelser (Zöfgen 1986, Kjær 1997:164) tages afstand fra den sidste eksempeltype, kompetenceeksempler, der defineres som eksempler udarbejdet af leksikografen selv (Bergenholtz 1994:431, Rossenbeck 1991:43f). Modstanderne af kompetenceeksempler i fagordbøger mener generelt, at disse såvel semantisk som syntaktisk og tekstlingvistisk/pragmatisk er urealistiske, da fagleksikografen ikke skulle være kompetent til at udarbejde dem.

Vi deler ikke dette syn på fagleksikografens kompetence eller manglende samme. Vor behandling af den kulturspecifikke term *huissier de justice* har illustreret, at det kræver stor faglig viden og indsigt at udarbejde brugbare ækvivalentsurrogater og forklaringer til kulturbundne udtryk, og at man uden en gedigen faglig, herunder fagsproglig kompetence, overhovedet ikke kan påtage sig at udarbejde fagordbøger inden for vanskelige, kulturspecifikke områder.

Vi går derfor ud fra, at fagleksikografens faglige kompetence er af en sådan bredde og dybde, at den må anses for at være tilstrækkelig til, at leksikografen også er i stand til selv at udarbejde eksempler mv. på basis af sit korpus. Det er altså op til fagleksikografen at afgøre, hvilke sproglige konstruktioner og eksempeltyper der i de enkelte artikler er mest velegnede til at vise de typiske kontekster (sprogbrug), som opslagsordet indgår i.

3.2.3 Oversættelse af eksempler

Spørgsmålet om oversættelse/ikke oversættelse af eksempler i oversættelsesordbøger deler også metaleksikograferne, især når der sondres mellem eksempler og kollokationer. De fleste forskere går nemlig ud fra som givet, at kollokationer forsynes med ækvivalenter (f.eks. Bergenholtz/Tarp 1994a:218f), mens der er større uenighed, når det drejer sig om illustrationsmateriale bestående af halve og hele sætninger. En række forskere mener, at disse eksempler ikke skal oversættes, nogle fordi de anser det for at kræve for megen plads (f.eks. Jacobsen et al. 1989:2784), og andre fordi de finder det for vanskeligt for leksikografen, der ikke skulle være kompetent til at udføre dette arbejde (f.eks. Rossenbeck 1987:280).

Andre igen vakler. Således mener Bergenholtz (1994:430), at oversættelse af eksempler kan være nyttig, men samtidig anser han i samme artikel oversættelse af autentiske eksempler for at være kompetenceeksempler, som han tager afstand fra generelt (Bergenholtz 1994:424). Den metode, Bergenholtz angiver at foretrække, er at medtage velvalgte eksempler på både kilde-sproget og målsproget i ordbogsartiklerne. Princippet illustreres med et eksempel fra en ordbog for området joint venture (Bergenholtz 1994:422), som er vist i eksempel 1:

(1) **equity ownership** aktieandel

For projects producing products that are of high technology or are priority products for the domestic market, foreign *equity ownership* of up to 51 percent will be allowed. (141,13)

Normalt skal der fra dansk side tegnes en *aktieandel*, der mindst svarer til IFU's. (39,8)

Denne fremgangsmåde kan være udmærket som dokumentation for opslagsord og ækvivalent. Men at anvende sådanne eksempler, der ofte ikke vil være helt parallelle, i en oversættelsesordbog til illustration af kildesprogets sprogbrug og oversættelse heraf vil kunne forlede den mindre trænede ordbogsbruger til fejlslutninger. Eksempelmaterialets funktion i en faglig oversættelsesordbog bør være forbeholdt angivelse af typisk sprogbrug og ordforbindelser, hvis oversættelse til målsproget udarbejdes af leksikografen.

3.2.4 Hvad skal eksemplerne knyttes til?

Et andet omtvistet punkt i metaleksikografien er placeringen af illustrationsmaterialet. Er det lemma eller ækvivalenterne, der skal illustreres, eller måske begge dele?

I forbindelse med faglige oversættelsesordbøger forekommer denne diskussion os skæv. Målet med oversættelsesordbøger er jo at sætte brugeren i stand til at oversætte en tekst formuleret i kildesproget til målsproget under anvendelse af adækvat sprogbrug. Da de fleste brugere af fagsproglige oversættelsesordbøger som nævnt hverken behersker den faglige sprogbrug på fremmedsproget eller på modersmålet fuldt ud, må eksempelmaterialet nødvendigvis vise lemma i typiske kontekster, der, da de selv udgør oversættelsesenheder, så oversættes til målsproget, uanset hvilken type sprogligt materiale leksikografen har fundet det relevant at medtage, og uanset om målsproget er brugerens modersmål eller fremmedsprog.

3.3 Vor opfattelse af illustrationsmaterialets indhold og struktur

Udgangspunktet for vort syn på opdeling og strukturering af illustrationsmateriale i faglige oversættelsesordbøger er som anført at hjælpe ordbogsbrugeren så langt som muligt med at løse de problemer, han støder på, når han skal oversætte typisk faglig sprogbrug. Vi mener, at illustrationsmaterialet i mikrostrukturen skal betragtes som en formel leksikografisk kategori, der skal indeholde sprogligt materiale, som udgør typisk faglig sprogbrug uden hensyn til materialets længde og syntaktiske struktur.

Det skal i øvrigt understreges, at der her ikke er tale om flerordstermer og andre benævnelsesenheder for begreber, idet disse jo hører hjemme i makrostrukturen og altså skal lemmatiseres.

Den største nytteværdi for den fagligt ukyndige bruger opnås således ved, at illustrationsmaterialet til et givet opslagsord angives i et samlet alfabetisk ordnet felt, hvor alfabetiseringen gennemføres efter det ord eller udtryk, som i forbindelse med opslagsordet anses for at være nøgleudtrykket i de forskellige ordforbindelser og eksempelsætninger, som det fremgår af eksempel 2:

(2) **caution** f.

1 SUR PERS kautionist, *appeler la* ~ afkræve ydelsen af kautionisten, se *constituer* (el. se *porter* el. se *rendre* el. se *rendre et constituer* el. se *rendre et porter*) ~ de qc

envers X kautionere for noget over for X, påtage sig kaution for noget over for X, indestå X som kautionist for noget, **pour ajouter aux garanties de la banque, A sous-signé déclare se rendre et porter ~ de B envers la banque pour raison de l'obligation précitée en principal, intérêts, frais et accessoires** underskrevne A indestår herved som kautionist banken til sikkerhed for B's betaling af ovennævnte fordrings hovedstol, renter mv.;

2 SUR PERS kaution (...);

3 SUR REEL/SUR PERS/ (...);

4 DR CONT depositum (...);

5 SUR PERS = **caution bancaire**.

Det volder normalt ikke de store problemer at afgøre, hvilke udtryk der er nøgleudtryk i kollokationer, og i eksempelsætningerne vil det også ofte være opslagsordets kombination med et eller flere andre elementer: verber, adjektiver, præpositioner osv. – ganske vist ofte i bøjet form – der skal illustreres. Derfor bør der også, når det drejer sig om eksempler bestående af halve eller hele sætninger, udvælges et nøgleelement, der fremhæves, og som afgør eksemplets placering i den alfabetisk ordnede illustrationsmaterialestruktur. Vi må indrømme, at det undertiden volder problemer at bestemme nøgleelementet i de længere kontekster, men på trods heraf er denne præsentationsform efter vor opfattelse langt den mest brugervenlige.

3.3.1 Ordforbindelser over for hele sætninger

Vi mener i øvrigt, at man bør tilstræbe at medtage ordforbindelserne i deres kanoniske form, såfremt det er muligt. Et eksempel som f.eks. det, Sandro Nielsen (1994a:213) medtager i sit forslag til udfyldning af eksempelfeltet i artiklen *contract* til en engelsk-dansk juridisk ordbog:

- (3) *a contract may be modified or terminated by the mere agreement of the parties*
(parterne kan ved aftale ændre en kontrakt eller bringe den til ophør)

ville vi splitte op og anføre som to ordforbindelser i kanonisk form:

- (4) *modify a contract* 'ændre en aftale'
terminate a contract 'bringe en aftale til ophør'

Ved denne fremgangsmåde fremhæves nøgleelementerne (*modify* og *terminate*), og brugeren vil derfor langt hurtigere kunne finde frem til forbindelserne og deres oversættelse.

Optagelse af eksempler bestående af sætninger eller dele af sætninger bør altså fortrinsvis ske i tilfælde, hvor den kanoniske form ikke rækker til at vise og give oversættelse af typisk fagsprogbrug, eksempelvis hvor en given ordforbindelse med opslagsordet skal oversættes anderledes i en konkret kontekst end i den kanoniske form, i tilfælde hvor der er behov for at parafrasere, ændre ordklasse osv., og hvor længere kontekster kan illustrere forskellige mulige synsvinkler, der ikke kan vises ved den kanoniske form.

Eksempel 5, der indeholder vort bud på struktureringen af en ordbogsartikel for det franske udtryk *intérêt* 'rente' viser, hvordan vi har søgt at implementere de nævnte principper for udvælgelse og angivelse af mikrostrukturens illustrationsmateriale.

(5) *intérêt* m.

1 DR GEN rente, **le montant porte ~s au taux annuel des avances de la Banque de France augmenté de 2%** beløbet forrentes med en årlig rente 2% over den franske diskonto (el. med en årlig rente svarende til den franske diskonto med et tillæg af 2%), **paiement d'une dette en principal**, ~s, **commissions, frais et accessoires** betaling af hovedstol, renter, provision mv., **payer des ~s d'un montant** betale renter af et beløb, svare rente af et beløb, forrente et beløb, **payer 10% d'~ par an sur un montant** betale 10% i renter af et beløb pro anno, svare 10% i årlig rente af et beløb, forrente et beløb med 10% årligt, **porter ~** (el. **être producteur d'~** ~ el. **être productif d'~** ~ el. **produire ~**) bære (el. trække) renter, være rentebærende, forrentes (afhængig af synsvinkel), **la dette restant due est productive** (el. **productrice**) **d'~ au taux de 5%** restgælden forrentes med 5%, **les ~s peuvent eux-mêmes produire des ~s** renter kan selv trække renter, **servir à qn les ~s au taux légal** betale renter (el. svare rente) efter (el. med) den i loven fastsatte sats, forrente et beløb med den legale sats, **tenir compte à qn d'un ~ annuel au taux 10%** betale en årlig rente på 10% til en;

2 DR GEN = **taux d'intérêt**;

3 DR GEN = **intérêt légitime**.

Illustrationsmaterialet består først og fremmest af ordforbindelser i kanonisk form, *porter intérêt*, *être producteur d'intérêt*, *être productif d'intérêt*, *produire intérêt* osv., men der indgår også materiale af typen halve og hele sætninger. Eksempel 6 viser således en meget anvendt formulering bestående af en halv sætning, som er medtaget under betydning 1 i artiklen *intérêt*.

(6) **paiement d'une dette en principal**, ~s, **commissions, frais et accessoires** betaling af hovedstol, renter, provision mv.

Og sætningerne i eksempel 7, 8 og 9 – også fra artiklen *intérêt* – består af hele sætninger og viser noget, som en kanonisk form ikke ville kunne.

(7) **le montant porte ~s au taux annuel des avances de la Banque de France augmenté de 2%** beløbet forrentes med en årlig rente 2% over den franske diskonto (el. med en årlig rente svarende til den franske diskonto med et tillæg af 2%)

(8) **la dette restant due est productive** (el. **productrice**) **d'~ au taux de 5%** restgælden forrentes med 5%

(9) **les ~s peuvent eux-mêmes produire des ~s** renter kan selv trække renter

Sætningen i eksempel 7 er således medtaget, fordi det ellers ikke er muligt på dækkende vis at angive den ene af oversættelsesmulighederne ('med en årlig rente 2% over den franske diskonto'),

der er højfrekvent i lånedokumenter. Eksemplerne 8 og 9 er optaget i artiklen, fordi de viser, hvordan der i konkrete kontekster med nøgleordet *productif* og *produire* kan eller skal vælges synsvinkel.

3.3.2 Rutineformler

En særlig type illustrationsmateriale bestående af sætningsækvivalente ordforbindelser, der rutinemæssigt anvendes i bestemte tilbagevendende situationer (Coulmas 1981, Kjær 1997:159), er de såkaldte rutineformler. Deres placering i ordbøger kan også diskuteres. I de eksisterende ordbøger er sådanne formler enten lemmatiseret, eller de indgår i mikrostrukturen under et eller flere af de opslagsord, der indgår i formlen.

Placeringen af sådanne formler har for nylig været genstand for en analyse foretaget af Kjær (1997). Kjærs konklusion er, at rutineformler hverken skal lemmatiseres eller indgå i eksempel-kategorien. De er byggestenen bundet til bestemte juridiske tekstarter (Kjær 1997:172), og derfor bør de placeres i ordbogsartiklen for den tekstart, de optræder i. For eksempel mener Kjær, at formelen *Thi kendes for ret* skal anbringes under lemmaet *dom*.

Ud fra et brugersynspunkt – som Kjær ganske vist eksplicit ser bort fra i sine overvejelser, men som i praktisk leksikografi nødvendigvis må være i fokus – er denne løsning uhensigtsmæssig. Først og fremmest er der som i så mange andre tilfælde en glidende overgang mellem typisk sprogbrug og sprogbogbrug, der kan kvalificere til betegnelsen rutineformel, og dernæst kan den samme rutineformel optræde i flere forskellige tekstarter.

For at illustrere de vanskeligheder, der møder brugeren (og leksikografen), såfremt rutineformler skulle placeres under den tekstart, som de indgår i, kan vi tage udgangspunkt i en af de ordforbindelser, som Kjær (1997:161, nr. 11) anser for en rutineformel, nemlig:

- (10) *ejendommen sælges/overdrages/overtages således som den nu er og forefindes og som beset af køber*

Denne formel skulle ifølge Kjærs anbefalinger medtages under lemmaet *skøde* (kontrakt der oprettes ved køb af fast ejendom). Det er vi ikke enige i. Udtrykket *som den nu er og forefindes* og udtrykket *og som beset af X* forekommer ikke kun i skøder. De benyttes også i andre kontrakttyper, f.eks. i forskellige typer lejekontrakter, som det fremgår af eksemplerne 11 og 12, som stammer fra et dansk juridisk tekstkorpus (Dyrberg et al. 1991).

- (11) *I forpagtningen medfølger alt det til virksomheden hørende restaurationsinventar og service mv., maskiner og øvrige driftsmidler, alt som det nu er og forefindes og som besigtiget af forpagteren*

- (12) *det lejede overtages i den stand det er og forefindes og som bekendt af lejer*

Ordbogsbrugeren ville derfor ikke finde hjælp til oversættelse af forbindelsen, såfremt han sad med udtrykket i en lejekontrakt, da han ikke ville finde på at slå op under lemmaet *skøde*. Denne metode til placering af rutineformlerne ville under alle omstændigheder stille meget store krav til brugerens juridiske kompetence og overblik, en kompetence og et overblik både vi og andre har måttet konstatere, at hovedmålgruppen for fagsproglige oversættelsesordbøger netop ikke besidder i tilstrækkeligt omfang.

Kjærs forslag om at medtage de tekster, som rutineformlerne optræder i, som bilag til fagsprogsordbogen, har vi svært ved at se nytten af. Når brugeren skal finde en oversættelse af en rutineformel, vil han jo typisk sidde med en tekst, hvor formelen optræder. Det, som brugeren så kunne siges at have gavn af, er en tilsvarende tekst på målsproget. Ofte vil en sådan tekst imidlertid ikke hjælpe brugeren synderligt, da rutineformlerne ofte ikke findes helt parallelle på målsproget, hvilket eksempelvis er tilfældet med formelen *Thi kendes for ret*. Franske domskonklusioner struktureres anderledes end de danske, og der skal derfor udarbejdes et fransk oversættelsesforslag til den danske formel, og det er jo fagleksikografens opgave.

4 Afsluttende bemærkninger

Brugersynsvinklen indvirker naturligvis også på udformningen af andre felter i mikrostrukturen end encyklopædiske oplysninger og illustrationsmateriale. Vi har imidlertid her været nødt til at begrænse os til at præsentere forsøg på løsning af disse to aspekter, som vi anser for at være af vital betydning for fagsprogsoversætteren, og som har voldt os og stadig volder os store problemer.

Bibliografi

- Bergenholtz, Henning 1994: Beispiele in Fachwörterbüchern. I: Burkhard Schaefer/Henning Bergenholtz (udg.): *Fachlexikographie. Fachwissen und seine Repräsentation in Wörterbüchern*. Tübingen: Gunter Narr Verlag, 421–439.
- Bergenholtz, Henning/Sven Tarp 1994a: *Manual i fagleksikografi. Udarbejdelse af fagordbøger - problemer og løsningsforslag*. Herning: Systime.
- Bergenholtz, Henning/Sven Tarp 1994b: Mehrworttermini und Kollokationen in Fachwörterbüchern. I: Burkhard Schaefer/Henning Bergenholtz (udg.): *Fachlexikographie. Fachwissen und seine Repräsentation in Wörterbüchern*. Tübingen: Gunter Narr Verlag, 385–419.
- Couchez, Gérard 1994: *Voies d'exécution*. Paris: Dalloz.
- Coulmas, Florian 1981: *Routine im Gespräch. Zur pragmatischen Fundierung der Idiomatik*. Wiesbaden.
- Dyrberg, Gunhild/Joan Tournay 1990: Définition des équivalents de traduction de termes économiques et juridiques sur la base de textes parallèles. I: *Cahiers de lexicologie* 56–57, 261–274.
- Dyrberg, Gunhild/Dorrit Faber/Steffen Leo Hansen/Joan Tournay 1991: *Oprettelse af fagsproglige tekstkorpora: Engelsk - fransk - dansk juridisk sprog: Aftaleret*. ARK 60. København: Handelshøjskolen i København.
- Dyrberg, Gunhild/Joan Tournay 1995: Den fagsproglige ordbogsartikels fysiognomi. I: Ásta Svavarsdóttir et al. (udg.): *Nordiske studier i leksikografi III. Rapport fra Konferanse om leksikografi i Norden, Reykjavík 7.–10. juni 1995*. Reykjavík: Nordisk forening for leksikografi, 107–122.
- Eyben, Bo von/Eva Smith 1995: *Kreditorforfølgning - materiel foged- og konkursret*. København: GadJura.
- Hass, Ulrike 1991: Textkorpus und Belege. Methodologie und Methoden. I: Gisela Harras/Ulrike Hass/Gerhard Strauss (udg.): *Wortbedeutungen und ihre Darstellung im Wörterbuch*. Berlin/New York: Walter de Gruyter, 212–292.

- Hermanns, Fritz 1988: Das lexikographische Beispiel. Ein Beitrag zu seiner Theorie. I: Gisela Harras (udg.): *Das Wörterbuch. Artikel und Verweisstrukturen. Jahrbuch 1987 des Instituts für deutsche Sprache*. Schwann, 161–195.
- Jacobsen, Jane Rosenkilde/James Manley/Viggo Hjørnager Pedersen 1989: Examples in the Bilingual Dictionary. I: Franz Josef Hausmann/Oskar Reichmann/Herbert Ernst Wiegand/Ladislav Zgusta (udg.): *Wörterbücher. Dictionaries. Dictionnaires. Ein internationales Handbuch zur Lexikographie III*. Berlin/New York: Walter de Gruyter, 2782–2789.
- Krogh-Hansen, Niels 1992: *Juridisk sprogbrug - i strafferetten og strafferetsplejen*. København: Samfundslitteratur.
- Kjær, Anne Lise 1997: Thi kendes for ret - om lemmata og eksempler i juridisk fagleksikografi. I: *Hermes 18*, 157–175.
- Nielsen, Sandro 1994a: Applicering af alordbogsprincippet på konkrete ordbogsartikler. I: Anna Garde/Pia Jarvad (udg.): *Nordiske Studier i Leksikografi II. Rapport fra Konference om Leksikografi i Norden 11. - 14. maj 1993*. Skrifter udgivet af Nordisk Forening for Leksikografi, nr. 2.
- Nielsen, Sandro 1994b: *The Bilingual LSP Dictionary. Principles and Practice for Legal Language*. Tübingen: Gunter Narr Verlag.
- Rossenbeck, Klaus 1987: Zur Gestaltung zweisprachiger Fachwörterbücher. I: A.-m. Cornu/J. Vanparijs/M. Delahaye/L. Baten (udg.): *Beads or Bracelet? How do we approach LSP. Selected papers from the Fifth European Symposium on LSP*. Oxford: Oxford University Press, 274–283.
- Rossenbeck, Klaus 1991: Zwei- und mehrsprachige Fachwörterbücher - Prolegomena zu Theorie und Praxis der Fachlexikographie. I: *Hermes 7*, 29–52.
- Rossenbeck, Klaus 1994: Enzyklopädische Information im zweisprachigen Fachwörterbuch. I: Burkhard Schaefer/Henning Bergenholtz (udg.): *Fachlexikographie. Fachwissen und seine Repräsentation in Wörterbüchern*. Tübingen: Gunter Narr Verlag, 133–159.
- Šarčević, Susan 1990: Terminological Incongruency in Legal Dictionaries for Translation. I: T. Magay/J. Zigány (udg.): *BudaLEX '88 Proceedings. Papers from the 3rd International EURALEX Congress, Budapest, 4–9 September 1988*. Budapest, 439–446.
- Wiegand, Herbert Ernst 1988: Was eigentlich ist Fachlexikographie? Mit Hinweisen zum Verhältnis von sprachlichem und enzyklopädischem Wissen. I: Horst Haider Munske et al. (udg.): *Deutscher Wortschatz. Lexikologische Studien. Ludwig Erich Schmitt zum 80. Geburtstag von seinen Marburger Schülern*. Berlin/New York: Walter de Gruyter, 729–790.
- Wiegand, Herbert Ernst 1989: Der Begriff der Mikrostruktur: Geschichte, Probleme, Perspektiven. I: Franz Josef Hausmann/Oskar Reichmann/Herbert Ernst Wiegand/Ladislav Zgusta (udg.): *Wörterbücher. Dictionaries. Dictionnaires. Ein internationales Handbuch zur Lexikographie I*. Berlin/New York: Walter de Gruyter, 409–462.
- Zgusta, Ladislav 1971: *Manual of Lexicography*. The Hague/Paris: Mouton.
- Zöfgen, Ekkehard 1986: Kollokation, Kontextualisierung, (Beleg-) Satz. Anmerkungen zu Theorie und Praxis des lexikographischen Beispiels. I: A. Barrera-Vidal/H. Kleineidam/M. Raupach (udg.): *Französische Sprachlehre und bon usage. Festschrift für Hans-Wilhelm Klein zum 75. Geburtstag*. München: Hueber, 219–238.